

Houtproductie en recreatie

[627.3 : 907.2]

H. A. VAN DER MEIDEN
(Directeur Stichting Industrie-Hout)

Dames en Heren,

Had ik als onderwerp van mijn voordracht „Bos en recreatie” genomen, hetgeen eerst mijn bedoeling was, dan zou ik mij op glad ijs begeven. Men begeeft zich op een terrein waar planologen en vooral sociologen meer thuis zijn dan een bosbouwkundige; het gaat dan m.i. om de betekenis die het bos voor de bezoeker heeft en om de eisen waaraan het bos qua ligging, inrichting en samenstelling moet voldoen, wil het zijn recreatieve functie goed vervullen. Misschien zijn die eisen voor de bosbouwer verregaand, misschien ook zijn ze gemakkelijk in te willigen. *In elk geval moet hij die eisen kennen*, willen zoveel mogelijk mensen zoveel mogelijk van het bos kunnen genieten. En daar ligt een knelpunt.

Dat veel te weinig bekend is omtrent de eisen die aan het recreatie-milieu gesteld moeten worden, en hoe moeilijk het onderzoek daarnaar is, constateerde onlangs nog eens mejuffrouw Heukels van het Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Utrecht. In 1963 verscheen daar een interessant overzicht van literatuur en tot dusver verricht onderzoek op het gebied van de openluchtrecreatie. Men demonstreert daarin onder meer hoezeer vooronderstellingen de opzet van het onderzoek en ook de weergave van de resultaten beïnvloeden. Eén van de weinige voor de bosbouwers concrete aanwijzingen in haar studie is het bekende verschijnsel dat overal concentraties van bezoekers langs de randen van landschapstypes (bos, water, weide) worden aangetroffen. Maar de vraag waarom dit het geval is, werd volgens Heukels tot dusver niet beantwoord.

Het is echter duidelijk dat de bosbouw bij de inrichting van een bos, waar men vele bezoekers verwacht, met dit randeffect rekening moet houden. Maar ik wil in dit verband twee zaken uitdrukkelijk scheiden: de *inrichting* van een boscomplex (verhouding bos-water-andere open terreinen, ontsluiting, aanleg van picknickplaatsen en campings enz.) is iets anders dan de *samenstelling en behandeling* van het werkelijke bosgedeelte. En welke eisen de recreatie in de ruimste zin van het woord aan laatstgenoemde facetten van het bos stelt, vormt een terrein waarop velen, ook bosbouwers, avonturieren, maar waarover zeer weinig concreets bekend is. Onder deze omstandigheden heeft, geloof ik, de bosbouwer nog alle mogelijkheden bij zijn bosaanleg, met dien verstande dat hij bij de bosinrichting o.a. met het genoemde randeffect rekening houdt. Dit laatste is met vooruitziende blik uitstekend toegepast in het Amsterdamse Bos.

Ik ben over het onderwerp „Bos en recreatie” dus vrij gauw uitgepraat, omdat hier de betekenis van het bos voor de recreatie in zijn algemeenheid

*) Voordracht tijdens de introductie door de Koninklijke Papierfabrieken Van Gelder Zonen N.V. op 6 april 1965 van het „Panorama van Stad en Lande”.

aan de orde wordt gesteld. En dit is een terrein, een braak terrein, voor objectief sociologisch onderzoek, dat nog in de kinderschoenen staat.

Het onderwerp „Houtproduktie en recreatie” biedt mij meer houvast, omdat hiermee twee *funkties* van het bos worden vergeleken. Het gaat er ons nu om of deze twee funkties verenigbaar zijn, en, zo ja, welke plaats de bouseigenaar aan elk van beide moet toekennen.

De recreatieve betekenis van bos is bepaald geen vondst van de laatste tijd, maar wel komt hij in de laatste jaren steeds meer in de belangstelling, omdat bos nu eenmaal een van de belangrijkste milieus is waarin de recreatie zich afspeelt, en omdat de vraag naar recreatiegebieden steeds dringender wordt. Laten wij ons wel realiseren dat Nederland met zijn 7,4 % bos met Engeland tot de bosarmste landen van Europa hoort. Wij hebben slechts ruim 200 m² bos per inwoner, dat niet voor 100 % toegankelijk is en bovendien in het westen van ons land nauwelijks te vinden is.

België heeft nog altijd 650 m², Italië 1200 m², Duitsland 1400 m² en Frankrijk zelfs 2600 m² bos per inwoner. De toenemende publieke belangstelling in Nederland voor bos vanwege zijn recreatieve betekenis is dus niet alleen verklaarbaar, maar ook zeer toe te juichen.

Maar er zijn méér funkties van het bos, zoals houtproduktie, bodembescherming, leefmilieu voor onze fauna e.a. *Nu gaat het er alleen maar om in welke mate die verschillende funkties worden gewaardeerd, en in hoeverre ze onder verschillende omstandigheden elkaar kunnen verdragen.* Deze waardering is er van afhankelijk wie het bos beoordeelt: de overheid, de particuliere bouseigenaar, het bezoekende publiek met zijn uiteenlopende interessen, of de houthandel en de houtverwerkende industrie.

De particuliere bouseigenaar is geïnteresseerd in de financiële resultaten van zijn bedrijf en in de recreatieve mogelijkheden die het hem persoonlijk biedt: dit kan de rust zijn die hij er vindt, de jacht, het boswerk op zichzelf, de natuurstudie e. a.

Het grote publiek waardeert het bos bijzonder, anders zou het zich niet in grote getale daarheen begeven, maar zoals ik al opmerkte, nog weinig is bekend over de vraag welke aspecten van het bos daarbij de belangrijkste rol spelen. Het publiek dat de recreatie in beperkte zin (natuurstudie, jacht) prefereert, is een geringe minderheid.

De houthandel en de houtverwerkende industrie zijn als zodanig uiteraard in de eerste plaats geïnteresseerd in de houtproduktie en ontmoeten daarin de bouseigenaar in zijn financiële interesse.

Laten wij niet vergeten dat het Nederlandse bos, hoe beperkt ook, jaarlijks toch nog ongeveer 750.000 m³ hout produceert met een waarde van rond 30 miljoen gulden loco bos. De overheid tenslotte heeft tot taak de veelheid van funkties van het bos te bezien, en zal er naar streven dat een sociaal en economisch verantwoord evenwicht tussen die functies wordt bereikt. Of, zoals de heer Stoffels in 1961 schreef: „De houtopbrengst is niet de enige maatstaf voor de beoordeling van de betekenis van een bos voor een land. In dun bevolkte gebieden is de opbrengst aan hout uitsluitend van belang, maar in streken, waar een grote bevolking leeft, speelt de recreatie een rol.

En dit is niet slechts een ideeële rol, maar ook een economische. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat de opbrengst van hout van geen betekenis is."

Dit wat betreft de waardering van de functies van het bos. Het tweede punt dat ik noemde betreft de vraag *in hoeverre de functies elkaar verdragen*.

Hierbij wil ik me beperken tot de recreatie en de houtproductie. Ik wil nadrukkelijk stelling nemen tegen een indruk die de laatste tijd nogal eens wordt verkregen, als zouden recreatie en houtproductie in ons land in een conflictsituatie zijn geraakt, waarbij de recreatie aan het langste eind gaat trekken. Deze indruk wordt stellig bevorderd door de uitdrukkingen „recreatiebos" en „produktiebos", waarbij men onwillekeurig aan een eenzijdige functie van het bos gaat denken. Maar elk bos, ook een productiebos, trekt mensen, en elk recreatiebos produceert nu eenmaal hout. Nu kan men een stap verder gaan en zich afvragen waarom men in een bos, waar de recreatieve functie wordt vooropgesteld niet zou zoeken naar het ter plaatse maximaal bereikbare produktieniveau. Anderzijds is er alles voor te zeggen om in een bos waar het accent op de houtproductie wordt gelegd, de recreatieve mogelijkheden optimaal te benutten.

En dan zou ik de vraag willen stellen welke wezenlijke verschillen er blijven tussen deze twee soorten bos, als ik de inrichting buiten beschouwing laat en me beperk tot houtsoortenkeuze en teeltvorm. Voor de beantwoording van die vraag is het noodzakelijk dat we voor de verschillende gebieden in ons land ten eerste weten, bij welke samenstelling van het bos de financieel gunstigste resultaten worden bereikt en welke samenstelling van het bos voor de recreatie het meest geschikt is. Over het eerste, de meest economische en produktieve bostypes, weten we vrij veel — ook al ontbreekt een voor ieder toegankelijk overzicht daarvan — maar over het laatste, en daarmee kom ik steeds weer op hetzelfde terug, weinig concreets. Zolang de situatie zo is, meen ik dat er geen enkele reden is om niet bij de aanleg van elk bos, ook als de behoefte aan recreatie de aanleiding tot die aanleg is, er naar te streven met aanvaardbare kosten de hoogst mogelijke opbrengsten te bereiken. Hiermede zijn onze economie in het algemeen, de houtverwerkende industrie én de betreffende bosbedrijven gediend.

Het woord „bosbedrijf" ligt echter bij velen in onze kringen niet zo goed meer; men spreekt liever over „het bos" of, liever, „het groen" en schuift de produktiemogelijkheden van het bos op de achtergrond. Mag ik een vergelijking maken? Velen gaan naar de bollenvelden, omdat ze die mooi vinden, maar niemand piekert erover te gaan redekavelen over de vraag wat belangrijker is, de recreatieve of de produktieve betekenis van bollenvelden, om daaraan dan konsekventies te verbinden. Bij bossen schijnt dat wel te moeten! In dit verband stelt het ons nogal eens teleur dat in het openbaar wel over de *noodzaak* en over de *kosten* van dergelijke bossen wordt gesproken, maar zelden of nooit over de *opbrengstmogelijkheden*. Nu zal men mij voor de voeten werpen dat de overheid nieuwe boscomplexen voor de recreatie en niet in de eerste plaats voor de produktie van hout aanlegt. Het zij zo! Maar dit is geen motief om er niet produktieve en economisch zo gezond mogelijke bedrijven van te maken!

Bos kost geld, veel geld! Maar het kan gelukkig ook geld opbrengen o.a. door de houtproduktie. Is er daarom niet alle reden er voor te zorgen dat van het geld dat in onze bestaande en naar wij hopen nog te stichten zo noodzakelijke bossen moet worden geïnvesteerd, zoveel mogelijk terugkomt? Dit vergt een bedrijf, dat, zo het al geen winst maakt, dan toch tracht het exploitatietekort tot het minimum te beperken door een economisch verantwoorde aanleg en houtkap.

Ik wil hierbij aanhalen wat Van Soest in 1959 in het Ned. Bosbouw Tijdschrift schreef: „Zelfs een volslagen oneconomisch bos zou in de Nederlandse samenleving vanwege zijn imponderabele waarden niet kunnen worden gemist. In ons land met zijn zeer dichte en sterk toenemende bevolking zou een volkomen onrendabele bosbouw voortdurende concurrentiedruk van meer rendabele vormen van grondgebruik niet kunnen weerstaan zonder beschermende maatregelen van overheidswege. Het is duidelijk dat dergelijke maatregelen des te ingrijpender moeten zijn naarmate het economische fundament van de bosbouw zwakker is. Bovendien zal het effect van de beschermende maatregelen dan evenredig minder zijn. Een innerlijk gezond bosbedrijf biedt betere waarborgen voor de instandhouding van het bos dan de meest ingrijpende overheidsmaatregel”. Aldus Van Soest.

Ik wil ook nog een uitspraak van de Wageningse bosbouwhoogleraar Hellinga citeren, gedaan tijdens een bijeenkomst van de Kon. Ned. Bosbouw Vereniging in 1963, die hierbij nog verder gaat dan Van Soest: „Voorwaarden voor de instandhouding van het bos, zowel voor produktie, als voor recreatie, zijn gelegen in een beheer gericht op de houtproduktie”.

Een moedige stelling, maar te motiveren omdat een op de produktie gericht bosbeheer alles gelegen is aan de gezondheid en de duurzaamheid van het bedrijf. In het land als het onze, waar niet alleen een onsteltend aan het recreatiemilieu bos is, maar, mede daardoor, een onsteltend tekort aan grondstoffen voor de houtverwerkende industrieën, is er alle reden naar de meest efficiënte synthese van recreatie en houtproduktie te zoeken. Daar komt nog een belangrijk argument bij, en wel dat een hoog produktieniveau van een recreatief belangrijk bos de aanleg van dergelijke bossen in de hand kan werken.

Voor bossen als het Amsterdamse Bos, het Kralingse Bos en in de toekomst aan te leggen andere grote bossen in ons land is het van belang dat we weten tot welk produktieniveau we kunnen gaan zonder dat het bos aan recreatieve betekenis tekort komt. Misschien is het op de betreffende gronden meest produktieve bos ook recreatief volkomen aanvaardbaar. We weten het niet, omdat, nogmaals, de recreatieve betekenis van het bos voor het grote publiek niet voldoende is geanalyseerd.

Gezien echter de behoefte aan bossen, de kosten van dergelijke bossen maar daarnaast ook de behoefte van onze houtverwerkende industrie aan inlandse grondstoffen, is een gecombineerd onderzoek van sociologen en bosbouwkundigen naar de vraag: „In hoeverre kunnen recreatie en houtproduktie in eenzelfde bos maximaal tot hun recht komen”, een dringende noodzaak voor vele belanghebbenden. Als men nu uitgaat van de vraag: „Welke bostypes zijn recreatief belangrijk”, stuit men op het ontbreken van

gegevens. Men kan daarom o.i. beter als uitgangspunt nemen de meest economische bostypes en vervolgens nagaan welke te motiveren veranderingen daarin ten behoeve van de recreatie moeten worden aangebracht.

De Vereniging van Nederlandse Papierfabrikanten, waarvan een der leden vanmiddag onze gastheer is, werd met dit probleem geconfronteerd toen zij een U allen wellicht bekend voorstel aan de Regering voorbereidde, namelijk de aanleg van 5000 ha populierenbos in Oostelijk Flevoland. De produktie van dit bos zou de basis kunnen leveren voor een verwerkingsbedrijf dat voor de houtteelt in ons hele land zeer belangrijk kan worden.

Het betreft hier uiteraard een op de produktie gericht bos, maar de Nederlandse papierindustrie realiseerde zich dat een dergelijk groot boscomplex, dicht bij de randstad Holland gelegen, ook recreatief zoveel mogelijk benut moet kunnen worden, gezien de schaarse recreatiemogelijkheden in ons land. Zij heeft het architectenbureau Van Embden Choisy Roorda van Eysinga Smelt Wittermans te Delft toen verzocht drie dingen na te gaan:

1. Wat zijn de recreatief en landschappelijk belangrijke aspecten van populier.
2. Hoe kan 5000 ha in O. Flevoland zo worden gesitueerd dat het planologisch verantwoord is en tevens de agrarische belangen zo min mogelijk schaadt.
3. Hoe kan een dergelijk bos voor de recreatie worden ingericht.

U kent uit publikaties in de pers het resultaat. De hiergenoemde deskundigen hebben een zeer interessant voorstel gedaan aangaande de situering. Zij zijn overtuigd van de meerzijdige betekenis van een populierenbos, ook al door de snelle groei, waardoor men spoedig een werkelijk bos heeft, maar ook door zijn rijkdom aan flora en fauna. De voorzieningen voor massarecreatie willen zij op enkele plaatsen concentreren, waar het bos deels tot zware bomen moet doorgroeien. Zij stellen een plaatselijke menging met andere houtsoorten voor, terwijl de kap zó geregeld kan worden dat een fraaie afwisseling van bos van verschillende leeftijden ontstaat. Op deze wijze zal een uitgesproken produktief bos recreatief een grote waarde kunnen hebben, een synthese waarmee vele belanghebbenden zijn gediend.

Ir. Stoffels schreef in 1961: „Elke mogelijkheid tot verhoging van de produktie van het Nederlandse bos moeten we met beide handen aangrijpen. Maar maatschappelijk en ook economisch gezien mogen we de houtopbrengst niet als de enige factor bezien”.

We kunnen het ons inderdaad in ons land met zijn dichte bevolking niet veroorloven een groot bos aan te leggen dat niet op de recreatie is ingesteld. Maar aan de andere kant kunnen we het ons in een land met een onstellend tekort aan houtproduktie ook niet veroorloven een bos aan te leggen waarvan de produktieve mogelijkheden niet maximaal benut worden!

Literatuur (hiervoor geciteerd):

- G. Hellinga.* Produktiebos en recreatiebos. *N. Bosb. T.*, 35 (4) 1963 (128-132).
J. M. Heukels. Openluchtrecreatie. *Med. Sociologisch Inst. R.U. te Utrecht*, (9) 1963.
J. van Soest. Aspecten van bosbouw-economisch onderzoek. *Ned. Bosbouw Tijdschrift*, 31 (6) 1959 (184-196).
A. Stoffels. Het Nederlandse bos en de Europese Economische Gemeenschap. *Ned. Bosb. Tijdschrift*, 33 (3) 1961 (68-72).